

MEMORIAŁ

General Marii Wittek

AK
Uwa

HIZOWA Emilia
zd. Elżanowska

985/WSK

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — ...HIZOWA... Emilia.....

...z d. Elżbietowska.....

.....

I. Materiały dokumentacyjne

I/1 – relacja właściwa —

I/2 – dokumenty (sensu stricto) dot. osoby relatora —

I/3 – inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”):

III/1 – dot. rodziny relatora —

III/2 – dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III/3 – dot. ogólnie okresu okupacji (1939 – 1945) —

III/4 – dot. ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 – inne... —

IV. Korespondencja —

.....
.....
.....
.....

V. Wypisy ze źródeł [tzw.: „nazwiskowe karty informacyjne”] ✓

VI. Fotografie —

II Materiały uzupełniające relacje

IIA

HIZOWA EMILIA

z domu ELŻANOWSKA (1895—1970), pseud. Barbara.

Urodzona 27 lutego 1895 r. w Brześciu, córka Kazimierza, gen. armii rosyjskiej, i Emilii Wendorf. Ukończyła Gimnazjum im. Katarzyny w Petersburgu w 1913 r., Instytut Archeologii w 1916 r. i Politechnikę w Piotrogradzie uzyskując w 1919 r. dyplom inżyniera architekta. Podczas studiów działała w „Zecie” i Stowarzyszeniu Studentek Polek „Spójnia”.

Od 1920 r. przebywała w Warszawie. W niepodległej Polsce była jedną z pierwszych kobiet-architektów. Od 1924 r. pracowała w biurze Romualda Millera projektując wraz z nim m.in. obiekty dla Dyrekcji Kolei i dla Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Żoliborzu. Czynna w Stowarzyszeniu Architektów RP, wycofała się stamtąd w 1937 r. na znak protestu przeciwko podjęciu uchwał o charakterze antysemitycznym. Jesienią tego roku należała do współorganizatorów Klubu Demokratycznego w Warszawie, od października 1937 r. wchodziła do Komisji Rewizyjnej, a od lutego 1939 r. — do Zarządu Klubu. Od kwietnia tego roku członkini RN nowo utworzonego SD.

W czasie okupacji mieszkała przy ul. Kredytowej 16. Od listopada 1939 r. zastępca kierownika odbudowy gmachu Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych przy ul. Kopernika.

Czynna w konspiracyjnym SD, należała do jego lewicowego skrzydła pod nazwą Polska Organizacja Demokratyczna, a po formalnym rozłamie (lipiec 1943) wchodziła w skład zarządu Stronnictwa Polskiej Demokracji, którego zebrania odbywały się w jej mieszkaniu. Jednocześnie z ramienia SD uczestniczyła w organizowaniu Rady Pomocy Żydom, w której od lata 1943 r. kierowała referatem mieszkaniowym, a od października tego roku — referatem lekarskim. Położyła znaczne zasługi przy projektowaniu specjalnych schronów dla ukrywających się Żydów, przekazała także dla ZOB plany kanalizacyjne Warszawy. Należała jednocześnie do ZWZ—AK.

W Powstaniu Warszawskim dowodziła w stopniu podporucznika plutonem kobiecym Połączonych Sił Zbrojnych AL—PAL—KB. Po kapitulacji oddziałów powstańczych przebywała krótko w Milanówku, potem w Krakowie.

Po wyzwoleniu członkini Miejskiej Rady Narodowej i Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie. Po powrocie do Warszawy od grudnia 1945 r. posłanka do KRN, a od 1947 do 1952 r. — do Sejmu Ustawodawczego RP. Od 1945 r. członkini ZG, a od listopada tego roku — także RN i wiceprzewodnicząca Centralnego Komitetu (CK) SD, z tej ostatniej funkcji zrezygnowała we wrześniu 1946 r. Jednocześnie od lipca 1946 do lipca 1947 r. wiceprzewodnicząca Komitetu Politycznego CK SD, w składzie CK pozostawała do czerwca 1947 r., a w składzie RN do 1950 r. Usunięta następnie z szeregów SD, od grudnia 1956 do stycznia 1961 r. wchodziła ponownie do CK, od lutego 1961 r. do lutego 1965 r. — w skład RN, a od lutego 1965 do lutego 1969 r. — do Centralnej Komisji Rewizyjnej SD. W lutym 1969 r. nadano jej godność Honorowego Członka SD. Zmarła 1 lipca 1970 r. w Warszawie.

Odnaczona Krzyżem Walecznych (1 października 1944), Krzyżem Grunwaldu III klasy (1946) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Tomaszewska Spis postów: — Prekerowa Konspiracyjna; Smyczyńska L. Architekt nowego ładu [w:] Zyciorysy pisane wśród ludzi, W. 1980, s. 35—64; Ten jest; Tołwiński

S. Wspomnienia 1895—1939, W. 1970; — Smyczyńska L. Dwie pasje, „Tyg. Dem.” 1979 nr 11.

82

*A. Kunert, Stowarzyszenie
biogr. kowop. warsz
ca I*

HIZOWA EMILIA 1901 58
z domu **ELŻANOWSKA** (1895—1970),
pseud. Barbara

Urodzona 27 lutego 1895 r. w Brześciu, córka Kazimierza, gen. armii rosyjskiej, i Emilii Wendorf. Ukończyła Gimnazjum im. Katarzyny w Petersburgu w 1913 r., Instytut Archeologii w 1916 r. i Politechnikę w Piotrogradzie uzyskując w 1919 r. dyplom inżyniera architekta. Podczas studiów działała w „Zecie” i Stowarzyszeniu Studentek Polek „Spójnia”.

Od 1920 r. przebywała w Warszawie. W niepodległej Polsce była jedną z pierwszych kobiet-architektów. Od 1924 r. pracowała w biurze Romualda Millera projektując wraz z nim m.in. obiekty dla Dyrekcji Kolei i dla Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Żoliborzu. Czynna w Stowarzyszeniu Architektów RP, wycofała się stamtąd w 1937 r. na znak protestu przeciwko podjęciu uchwał o charakterze antysemickim. Jesienią tego roku należała do współorganizatorów Klubu Demokratycznego w Warszawie, od października 1937 r. wchodziła do Komisji Rewizyjnej, a od lutego 1939 r. — do Zarządu Klubu. Od kwietnia tego roku członkini RN nowo utworzonego SD.

W czasie okupacji mieszkała przy ul. Kredytowej 16. Od listopada 1939 r. zastępca kierownika odbudowy gmachu Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych przy ul. Kopernika.

Czynna w konspiracyjnym SD, należała do jego lewicowego skrzydła pod nazwą Polska Organizacja Demokratyczna, a po formalnym rozłamie (lipiec 1943) wchodziła w skład zarządu Stronnictwa Polskiej Demokracji, którego zebrania odbywały się w jej mieszkaniu. Jednocześnie z ramienia SD uczestniczyła w organizowaniu Rady Pomocy Żydom, w której od lata 1943 r. kierowała referatem mieszkaniowym, a od października tego roku — referatem lekarskim. Położyła znaczne zasługi przy projektowaniu specjalnych schronów dla ukrywających się Żydów, przekazała także dla ŻOB plany kanalizacyjne Warszawy. Należała jednocześnie do ZWZ—AK.

W Powstaniu Warszawskim dowodziła w stopniu podporucznika plutonem kobiecym Połączonych Sił Zbrojnych AL—PAL—KB. Po kapitulacji oddziałów powstańczych przebywała krótko w Milanówku, potem w Krakowie.

Po wyzwoleniu, członkini Miejskiej Rady Narodowej i Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie. Po powrocie do Warszawy od grudnia 1945 r. posłanka do KRN, a od 1947 do 1952 r. — do Sejmu Ustawodawczego RP. Od 1945 r. członkini ZG, a od listopada tego roku — także RN i wiceprzewodnicząca Centralnego Komitetu (CK) SD, z tej ostatniej funkcji zrezygnowała we wrześniu 1946 r. Jednocześnie od lipca 1946 do lipca 1947 r. wiceprzewodnicząca Komitetu Politycznego CK SD, w składzie CK pozostawała do czerwca 1947 r., a w składzie RN do 1950 r. Usunięta następnie z szeregów SD, od grudnia 1956 do stycznia 1961 r. wchodziła ponownie do CK, od lutego 1961 r. do lutego 1965 r. — w skład RN, a od lutego 1965 do lutego 1969 r. — do Centralnej Komisji Rewizyjnej SD. W lutym 1969 r. nadano jej godność Honorowego Członka SD. Zmarła 1 lipca 1970 r. w Warszawie.

Odznaczona Krzyżem Walecznych (1 października 1944), Krzyżem Grunwaldu III klasy (1946) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Tomaszewska Spis postów; — Prekerowa Konspiracyjna; Smyczyńska L. Architekt nowego ładu [w:] Zyciorysy pisane wśród ludzi, W. 1980, s. 35—64; Ten jest; Torwiński

S. Wspomnienia 1895—1939, W. 1970; — Smyczyńska L. Dwie pasje, „Tyg. Dem.” 1979 nr 11.

101. m. n. 58

„Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1838—44” t. 1.
Andrzej Krzyżtof Kument

Emilia Hiżowa *z d. Elżanowska*

WSPOMNIENIE

Emilia Hiżowa z domu Elżanowska urodziła się 27 lutego 1895 r., 103 lata temu. Całe życie działała. I mimo gwałtownych wichrów historii podchodziła do swych zadań niesłuchanie konsekwentnie.

Wychowała się w polonijnej wspólnocie w Sankt Petersburgu. Dom był bardzo polski i katolicki. Chodziła do gimnazjum im. św. Katarzyny, jedyne w stolicy caratu, w którym wolno było prowadzić zajęcia po polsku. Internat prowadziła wówczas bl. matka Urszula Ledóchowska, z którą Emilia miała lekcje francuskiego. Już jako uczennica wykazała żytkę społecznikowską. Dzieciom polskich rodzin pomagała w odrabianiu lekcji, zbierała dla nich pieniądze, ubrania i żywność. Zrobiła też wtedy pierwsze kroki w świat polityki: na tajnym zebraniu poznała prof. Mieczysława Michałowicza, PPS-owca, z którym 25 lat później współorganizowała Stronictwo Demokratyczne.

W 1913 r. podjęła studia na Wydziale Architektury Politechniki Petersburskiej, a dodatkowo uzyskała specjalizację w archeologii. Działała w patriotycznej organizacji „Zet” i w ogólnoakademickim stowarzyszeniu studentek Spójnia. Na początku studiów poznała literata Tadeusza Hiżę, za którego wyszła pod koniec 1914 r. Zanim w 1919 r. zdobyła tytuł inżyniera architekta, urodziła mu dwóch synów: Stanisława i Henryka.

Hiżowie przyjechali do Warszawy późną zimą 1920 r. Pani Emilia, jedna z nielicznych kobiet magistrów w Polsce, od razu zaczęła pracować w zawodzie. Prawdziwą karierę zaczęła jednak w 1923 r., gdy wraz z arch. Romualdem Millerem założyła pierwszą zespołową pracownię architektoniczną w Warszawie. Ten sam duet przyczynił się też w 1930 r. do stworzenia Stowarzyszenia Architektów Polski, a cztery lata później odegrał istotną rolę w powstaniu zjednoczonego już Stowarzyszenia Architektów Rzeczypospolitej Polskiej (SARP). Jesienią 1937 r., po antysemitkich postanowieniach SARP-u, wystąpił z niego i jesienią tegoż roku stworzyli Klub Demokratyczny, wiosną 1939 r. przekształcony w Stronictwo Demokratyczne.

Od początku okupacji do 1 sierpnia 1944 r. pani Emilia pracowała jako zastępca dyrektora przy odbudowie i przebudowie gmachu PZUW przy ul. Kopernika. Należała do ZWK-AK i działała w podziemnym SD, a ściślej w jego lewicowym skrzydle – Stronictwie Polskiej Demokracji (SPD). W domu Hiżów przy Kredytowej odbywały się zebrania SPD i zajęcia podziemnego uniwersytetu. Tu K.K. Baczyński poznał Barbarę Drabczyńską.

W Powstaniu Warszawskim 49-letnia Emilia Hiżowa walczyła z ramienia

✓ PAL jako dowódca Plutonu Kobiecego Batalionu Saskiego. Za najpiękniejszą kartę swego życia uznawała działanie w Radzie Pomocy Żydom „Żegota”, której była współzałożycielką. Uważała Ją za genialną w obmyśleniu kryjówek za fałszywymi ścianami, podłogami itp. Plany kanalizacyjne, dostarczone przez nią Żydowskiej Organizacji Bojowej, wielu pomogły uciec z walczącego getta. Z natury rzeczy blisko współpracowała wtedy z Kościołem.

Po wojnie wciąż działała w SD, z ramienia którego została w grudniu 1945 r. oddelegowana do Krajowej Rady Narodowej. Od 1947 r. do końca kadencji w 1952 r. była posłanką na Sejm Ustawodawczy. Ale od jesieni 1946 r. Jej rola w polityce SD była w zasadzie nikła, a to z powodu przegranej z liderem SD, komunizującym Leonem Chajnem.

Naprawdę ważną rolę odegrała natomiast w odbudowie Warszawy. Pracowała ciężiej niż kiedykolwiek. Była m.in. starszym inspektorem w Warszawskiej Dyrekcji Odbudowy, przewodniczącą Zarządu Budowy Gmachów Sejmu RP, doradcą technicznym w Instytucie Matki i Dziecka, członkiem zarządu SARP-u i rzeczoznawcą przy odbudowie gmachu Teatru Wielkiego. W 1951 r. zaczęła pracę w Państwowej Pracowni Konserwacji Zabytków, której była współzałożycielką i z której przeszła na emeryturę w 1960 r.

Napisano o Niej, że „ilekroć zabierała głos z sejmowej trybuny, tylekroć chodzi-

ła o sprawy ważne dla budownictwa”. Istnieje jednak jeden bardzo ważny wyjątek. Otóż gdy pierwszy raz przemawiała z tej trybuny, poruszyła zupełnie inną sprawę. W 1946 r., nazajutrz po pogromie kieleckim, wystąpiła jako przedstawicielka Ogólnopolskiej Ligi do Walki z Rasizmem i w krótkim, lecz namiętnym przemówieniu powiedziała m.in.: „Prosimy Wysoką Izbę o uchwalenie następującego wniosku: »KRN w poczuciu konieczności szybkiego i skutecznego wyplenienia wszelkich przejawów niechęci do różnych grup równouprawnionych obywateli wzywa Rząd Rzeczypospolitej do wydania w możliwie najkrótszym czasie dekretu, który by w sposób celowy i skuteczny przeciwdziałał objawom nienawiści rasowej i antysemityzmu«.”. Wniosek przesłano do komisji wyznaniowej i narodowościowej. Tam zniknął.

Chociaż jako kobieta dojrzała pani Emilia nie była już wierząca, nie była też ateistką. Wierzyła w życie pozagrobowe, mówiła, że „jest coś”. Okazywała również sympatię dla Kościoła i szacunek dla wierzących. Kiedy więc po objęciu stanowiska w PKZ dotarły do Niej relacje o niemyślnym zniszczeniu przez duchownych dzieł sztuki, nie wahała się umówić na audyencję u kardynała Wyszyńskiego i wywalczyła organizację kursu konserwacji dla duchownych. Jeszcze szybciej zareagowało UB – natychmiast po audyencji u Prymasa wywieziono Ją na przesłuchanie. Pośrednim z kolei efektem było to, że ekipa Chajna za-

rzuciła Jej pomoc wrogom ustroju. Wydalono ją z SD. Została zrehabilitowana dopiero w czasie odwilży 1956 r.

Po śmierci męża Jej życie towarzyskie zamarło. Emilia, mimo swego egalitaryzmu, wyniosła z domu rodziców maniery dworskie. Była z charakteru opanowana, dostojna (należy dodać, że miała ok. 180 cm wzrostu) i, jak określił to Jej kolega z SD, nieco „suchawa”. Jej mąż, poeta, był postacią co najmniej barwną. W okresie międzywojennym w ich domu bywała cała ówczesna cyganeria warszawska. Ale w latach 60. pani Emilia była już na emeryturze, chorowała na raka i niełatwo Jej było obracać w się tak ciekawym towarzystwie. Bardzo Ją wtedy pocieszał młody ksiądz Stefan Spychalski, który dziś wspomina Ją jako „człowieka poszukującego”.

Po wydarzeniach marcowych Emilia Hiżowa szczególnie dotkliwie cierpiała z tej racji, że od ponad 30 lat walczyła przeciw antysemityzmowi. Ale też dlatego, że ówczesne władze SD, obficie wyrażając poparcie dla nikczemnych posunięć PZPR, sprzeniewierzyły się tym zasadom, zgodnie z którymi SD powstało.

Synowie bardzo czule Ją wspominają, koledzy z Żegoty, SD i PKZ mówią o Niej w samych superlatywach. Często w ich wspomnieniach pojawia się sformułowanie: „bardzo zasłużona pani”.

Zmarła 1 lipca 1970 r. Spoczywa na Cmentarzu Wojskowym w Warszawie. P.E.S.

V. Wypisy ze źródeł

T. 985 1156
HIZONA Emilia
zd. Elżanowska

z

Hizowa Emilia
crt. Rady Pomocy Żydom ("Żegota")

A. Mieszkowska, Matka dzieci holocaustu
Wnt 2004 s. 154

JN-K

T. 985

SD
AK 4-402

Liżowa Emilia z d. Elżanowską
imi. arch.

ul. Klubu Pracowniego "Maurycy Nochnacki"
ul. kasprowej 52

K. Moczarski - Gapiński. Wra 1990
s. 79, 121, 124, 129, 136

YN-K

†† 1970

PAZ
żegota

AK
W-11a
Powst. Warsz.

HIZOWA Emilia

zd. Elżanowska

985/WSK

HIŻOWA Emilia

HIZOWA Emilia

